

TÜRK YARGISININ İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ KONUSUNDA KAPASİTESİNİN GÜÇLENDİRİLMESİ AB-AK ORTAK PROJESİ

İLK ÇALIŞMA GRUBU TOPLANTISININ SONUÇLARI TEMELİNDE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ EĞİTİM MODÜLLERİNİN GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK ÖNERİLER (3-6 Mart 2015, Ankara)

Kısa Dönemli danışmanlar:

Sn. Öykü Didem Aydın
Sn.İpek Gürkaynak
Sn.Silvia Palomba
Sn.Dominika Bychawska-Siniarska
Sn.Yaşar Salihpaşaoğlu

Katkılarıyla

Uzun Dönemli Danışman Sn. Bert Maan
tarafından hazırlanmıştır.

Bu belge, Türk Yargısının İfade Özgürlüğü Konusunda Kapasitesinin Güçlendirilmesi başlıklı, Avrupa Birliği/Avrupa Konseyi/Türkiye Cumhuriyeti devleti tarafından finanse edilen ve Avrupa Konseyi tarafından yürütülen Avrupa Birliği/Avrupa Konseyi Ortak Projesi kapsamında hazırlanmıştır. Türkiye Adalet Akademisi bu projenin yararlanıcısıdır. Merkezi Finans ve İhale Birimi bu projenin ihale makamıdır.

Belgenin yazarı projenin Uzun Dönemli Danışmanıdır.

Bu belgede yer alan görüş ve düşünceler yazara aittir ve Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği ve/veya yararlanıcı kurumların sorumluluğunda değildir.

1. Giriş

Danışmanlar ve katılımcılar toplantıda sunumlarını ve raporlarını paylaşmış ayrıca ÇG sonuçlarını sunmuştur.

Bu çalışma tarzı sürece dahil kişilerce etraflıca görüşülebilecek öneriler açısından sağlam bir temel teşkil etmiştir.

Danışmanlar Silvia Palomba, Dominika Bychawska-Siniarska, Yaşar Salihpaşaoğlu ve İpek Gürkaynak'ın raporları ile 3 ÇG'nin (A, B ve C) içerik ve yöneme dair raporları ekte kaynak olarak verilmektedir. Öykü Didem Aydın'ın sunum da kaynak belge olarak ekte yer almaktadır.¹

Bu rapor ve öneriler sınırlı kapsam ve içeriğe sahiptir. Okunabilirlik açısından ana hatlar ve en önemli konulara değinilmiştir. Ancak ekte mevcut belgeler söz konusu program ve derslere son şekli verilirken göz önünde bulundurmaya değer bir dizi zengin fikir ve öneri içermektedir.

Ayrıca konuyla ilgili son 3 yıldaki eğitim faaliyetlerine dair Türkiye Adalet Akademisinden de (TAA) ek bilgi alınmıştır (Bakınız Bölüm 2).

Son olarak danışmanlar Benedek ve Cengiz'in Aralık 2014 tarihli raporu ve önerileri dikkate alınmıştır.

2. Meslek öncesi ve meslek içi eğitim

Benedek ve Cengiz'in de belirttiği gibi Akademi'nin kurumsal hafızasının sağlanması önemli bir konudur. Bu, bir arşivin olması ve bu arşivin sürdürülmesi ayrıca bilgiye hızlı ve kolay ulaşmak ve eski deneyimlerden faydalanmak anlamına gelmektedir.

Hedef gruplar sayısı, eğitim ortamı ve deneyim açısından farklı olacaktır.

Bu nedenle program, zaman ve yöntem açısından bu iki gurubu ayırmak faydalı olacaktır.

Eğiticiler de ayı şekilde ayrılabilir ama şart değil; muhtemelen eğitici bir alanda iyi ise diğerinde de iyi olacaktır. Burada önemli olan karşıklığı önlemek adına içeriğin aynı şekilde verilmesidir.

Akademi'den alınan arşiv bilgisine göre son 3 yılda aşağıdaki eğitimler verilmiştir.

- Hizmet öncesi

Adli yargı dersleri:

- Programın son döneminde 8 saat İÖ dersi;
- 4 saat “Bilişim Suçları” ve 8 saat “Ceza Davalarında Hakaret” dersi;
- TAA'da “Basın Suçları” dersi verilmemektedir;

¹ Bu taslak tavsiye belgesinde TAA İnsan Hakları Merkezi için satın alınması önerilen yayınların sadece taslak listesi ek olarak yer almaktadır. ÇG toplantısının sonuçları Taslak İlerleme Raporunun ekinde verilmektedir.

- 24 Mart -24 Temmuz 2014 16. Adli Yargı son dönem eğitim programında “Örgütlü Suçlar ve Terör Suçları” dersi 8 saat verilmiştir;
 - Daha sonra “Örgütlü Suçlar ve Terör Suçları” dersi meslek içi müfredata taşınmıştır.
- Meslek içi
-
- Bilişim Suçları konulu AB-Adalet Bakanlığı Eğitim Programı (02-04 Mayıs 2012)
 - Bilişim Suçları ve Delil Toplama Yöntemleri (18-22 Mart2013)
 - Örgütlü Suçlar İnceleme Usulü (15-16 Nisan 2013)
 - İÖ ve Basın yoluyla işlenen Suçlar Semineri (23-24 Aralık 2013)
 - Örgütlü Suçlar İnceleme ve Soruşturma Usulü Meslek İçi Eğitim (11-13 Haziran 2014)
 - Terörle Mücadele Kanunu Semineri [Bu seminer AİHS, AİHM içtihatları ve terörle mücadele çerçevesinde İÖ ile ilgili alt konu içermektedir] (12-14 Kasım 2014)

Meslek öncesi ve içi eğitimler birbirinden farklı yaklaşımlar içermeli derken ikisi arasında hiçbir ilişki olmayacağı anlaşılmamalıdır. Bilgi ve yönlendirmeler ile kullanılacak materyaller çelişmemelidir. Daha önemlisi belirli bir süre geçtikten sonra meslek içi eğitim meslek öncesi üzerine bina edilecektir.

Hakimler ilk eğitim dönemlerinde İÖ eğitimi aldıktan sonra kariyerlerinin devamı için “hazır” sayılamazlar. Özellikle de bu tip davalara bakan adliyeler, yüksek mahkemeler/dairelerde görevlendirildiklerinde hızla değişen dünyada bilgilerini taze tutmak için ek eğitime ihtiyaç duyacaklardır. Bu husus da Akademi'nin İÖ müfredatının her iki kısmının da eşgüdüm içerisinde olması gerektiğinin bir kanıtıdır.

3. Akademi eğitim müfredatında İÖ'nün yeri

Alınan bilgiye göre İÖ konusu şu anda Akademi'deki müfredat içerisinde uygun ve net bir yere sahip değildir. Ancak katılımcılar konunun çok önemli olduğu ve programda yeterli yer verilmesi gerektiği hususunda mutabık olmuşlardır.

Tamamen ayrı bir ders olması şart değildir, hem AİHS hem de Türk Anayasası bağlamında İnsan Hakları (İH) konulu eğitimin bir parçası olarak verilebilir.

Sonuç olarak Akademi müfredatında, her akademik yıl için karar verilecek şekilde, İÖ dersine zaman, saat, yöntem/faaliyet ve diğer İH eğitimi ile bağlantısı açısından ve meslek öncesi ve meslek içi eğitimin farklı yaklaşımları göz önünde bulundurularak açık ve net bir şekilde yer ayrılmalıdır. Bu açıdan ÇG üyeleri ders saatinin artırılması gerektiğini düşünmektedir. Gerçekten kaç saat İÖ dersi olması gerektiğini ise deneyimler gösterecektir (değerlendirmeler, eğitimcilerin yaptığı değerlendirmeler de dahil).

İhtiyaçları ve öncelikleri belirlemek adına yargı mensupları arasında anket yapma önerisi kendi içinde faydalıdır ancak yine de bu öneri izlenmemelidir. Projenin temelini oluşturan sözleşmeye ve bugün Türkiye ile ilgili gazeteler ve diğer medya araçlarında sunulan gerçeklere bakılarak bu konudaki eğitim ihtiyacına kesin gözle bakılabilir. Ancak eğitimin sıklığı, süresi ve yöntemi yargının ve bütün olarak toplumun ihtiyaçlarına göre ayarlanabilsin diye hakimlerin yıllar içerisinde değişen ihtiyaçları ve isteklerine dikkat etmek gerekir.

Eğitim farklı hedef gruplara göre farklılaştırılabilir: askeri hakim, idari hakim, ceza hakimi, hukuk hakimi ve adaylar.

4. Eğitim hedefleri

Bu eğitimlerin amacı Türk yargı mensuplarını İ ayrıca bu konudaki ihtilafları AİHM içtihatları ışığında nasıl zeceklerine dair uygun yöntemlerle bilgilendirmektir. İlk etapta Türkiye'deki herkes İ kavramları ve bu özgürlüğün kısıtlanmasının sonuçları ile karşılaşmıştır. Son olaylar – rneğın Twitter yasağı– bu konunun önemini göstermektedir.

Hal böyle olunca, hemen hemen herkesin bu konuda fikir sahibi olduğu ve mahkemelerin konuya müdahil herkesi memnun edemediği ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca, Türk yargı sisteminin ilgili mevzuatı uyguladığını ve kurala dayalı olduğunu söyleyebiliriz, oysa İ bağlamında durum farklıdır. Burada mahkemeler ve savcılar daha prensibe dayalı bir yaklaşımla farklı boyutlar arasında denge kurmak durumundadır.

Bir başka ifadeyle, eğitim katılımcılara sadece kavramları değil aynı zamanda hakimin karar alırken ihtiyaç duyacağı tavrı da iletebilmelidir. Bu tavır ise sıklıkla deneme yanılma yöntemini, lehte ve aleyhte savları gerektirecektir, böylece kendi aralarında hatta kendi ilerinde tartışarak doğru başlangıç noktalarını ve doğru ltleri kullanmış olmanın verdiği güven ve emniyet dahilinde karar vereceklerdir.

Bu bağlamda, her bir hakimin staj ve terfi ile ilgili mevcut sistemi bildiği ve bu tip davalarda bunu bilerek karar verdikleri dikkate alınmalıdır ve mahkemeler davalarda bir karar vermek durumundadır ki bu karar ilgili makamlar için her zaman da kısa vadede bir avantaj olarak görülmeyebilir.

Ayrıca, teftiş de hakim-savcılarının hislerini etkileyebilir.

Bu da, eğitimin, hızla değişen alanlarda hakim-savcılarının kendilerini daha güvende hissetmeleri konusunda katkıda bulunacağını göstermektedir.

5. Yöntem belirleme usul

G yeleri bu konuda ek bir oturum düzenlemeyi teklif etmektedir. 3 alt grup kendi arasında tartışarak program ve metodoloji açısından fikir birliğine ulaşmaya çalışmalıdır. Bu toplantı hakimler ile bu alanda deneyimli uzmanların girdileri alınarak tamamlanmalıdır. Görüşmelerin ardından süre ve içerik açısından daha detaylı bir taslak hazırlanmalı ve önce uluslararası danışmanlara son olarak da paydaşlara sunulmalıdır.

Bu neri ilerideki Yürütme Kurulu (YK) toplantılarında tartışmaya açılacaktır.

-Tercih edilecek- diğer bir seçenek de, mevcut kapsamlı katkı ve girdiler ışığında eğitimin tasarlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi daha sonra da mümkünse gerekli ayarlamaların yapılmasıdır.

6. Metodoloji

a. Genel yorumlar

Katılımcılar için, eğitimden ne bekleyebilirler ve eğitimde hangi nitelikleri kazanmayı bekleyebilirler konularının önceden belirlenmesi iyi olacaktır, gerektiği takdirde sertifika verilebilir.

Ortak anlayış Akademi'nin eğitim faaliyetlerini yetişkin eğitimi olarak yürütmek durumunda olduğudur. Yetişkin eğitimi hayatımızın ilk yıllarında aldığımız eğitimden farklıdır çünkü yetişkinler sadece bilgi ve talimat almaz aynı zamanda kendi deneyim ve becerilerini de eğitime katarak bilgi de verirler.

Ayrıca, bir önceki bölümde belirtildiği üzere, metodoloji, doğru ölçütleri ve konuları kullanarak, neyin doğru olduğunu ayrıca hüküm, karar veya soruşturmaya yer yoktur veya vardır şeklinde doğru kararı araştırıp bularak hakimnin gerçeğini yansıtır.

Süreçlerde tarafların (hakim, savcı, tanık, bilirkişi, sanık, avukat, mağdur) farklı rollerini iyi anlamak ve yaşadıkları duyguları bilmek başarılı bir mesleki davranış geliştirmek adına becerilerin artırılması hususunda bilgi verici rol oynar.

Bu açıdan mevcut davaların (iç hukuk veya uluslararası: gerekirse değiştirilerek) tartışılacağı grup çalışmalarına (tabii ki yeterli hukuk alan bilgisi ve ilgili prensiplere dayanarak) odaklanılmalıdır. Eğitim sırasında grupların dağılımını (katılımcılarını) değiştirmek de faydalı olabilir.

Eğiticiler güdüleme yapmalı, istekli olmalı ve güvenli bir ortam yaratarak örneğin yanlış cevap diye bir şey yoktur diyerek katılımcıyı konuşmaya teşvik etmelidir. Verilen davalarda da bazı “yanlış kararlar” olursa katılımcı kendini yalnız hissetmeyebilir.

Eğitim mahkemesi ve canlandırma yöntemleri ile katılımcılara farklı roller verilebilir. Hakim-savcıların bu tip faaliyetlerde aktif katılım sağlamakta zorlandığı veya tereddüt ettiği söylenebilir ancak bu bir engel olarak düşünülmemelidir. Deneyimle sabittir ki güvenli bir ortam yaratılırsa, faaliyet iyi hazırlanıp yürütülürse katılımcılar da son derece istekli gözükmektedir.

Uygulamada zaman alan bir yöntemdir (en az yarım gün) bu nedenle sadece belirli eğitimlerde kullanılabilir.

Palomba ve Bychawska-Siniarska'nın raporuna göre: *“İyi bir eğitici için kilit nokta eğitimin hali hazırda İÖ temeline sahip ve bu alanda çalışan yetişkinlere, hakimlere verileceğinin anlaşılmasıdır. Bu anlamda eğiticiler derslerini katılımcıya saygı gösterecek şekilde vermelidir. Yetişkin eğitimi hem eğitici hem de katılımcının birbirinden öğrenebileceği deneyim alış verişleri olarak algılanmalıdır. Bunun için, eğitici hedef grubu iyi bilmeli, iyi eğitim almış olmalı, bilgi birikimi olmalı, yargılayıcı tutum içinde olmamalı ve amaca ulaşmak için katılımcıları güdülemek adına istekli olmalıdır. Bu özel durum için belirlenmiş hedef zihinsel davranış değişikliğidir.*

Yetişkin eğitimleri katılımcılar için motive edici, zevkli ve etkin olmalıdır. Kullanılacak materyalin katılımcıya önceden sunulmuş olması motivasyonu ve katılımı destekleyebilir.”

b. Online eğitim

Hakim-savcılarının mesleki ihtiyaç olmaksızın online derslere katılması beklenemez. Deneyimlere göre, bu yeni tip eğitimde katılımcılar bir nevi acil ihtiyaç olduğunda ve sertifika veya diğer avantajlarla desteklenecek daha çok bilgi birikimi edinmek istedikleri için bu tip bir eğitime katılmaya hazırdırlar.

Meslek öncesi için önerilen online eğitimin başarıyla tamamlanması ve sertifika alınmasını takiben hazırlık eğitiminin ikinci döneminin başlatılmasıdır. Bu şekilde, eğitim giriş için ön şart olarak düşünülebilir.

Ayrıca, adaylar daha gençtir–22-24 yaş– ve eski nesil hakim-savcılara göre bilgi teknolojileri araçlarının kullanımına daha alışıktır. Bu da söz konusu eğitimin takip edilmesini kolaylaştıracaktır.

Meslek içi için farklı düşünülebilir. Hakim-savcılarının iş yükü düşünülürse, bu tip bir eğitim ancak ihtiyaç halinde aranacaktır. Bu açıdan hangi adliyelerde/yargı yerlerinde İÖ davalarına bakılacağına bilinmesi önemlidir. Muhtemelen 4 adliye öne çıkacaktır: İstanbul, İzmir, Ankara ve Diyarbakır. Bu bölgelerdeki hukuk hakimleri ile ağır ceza hakimleri öncelikli hedef grup olacaktır. Mahkeme ve HSYK'nın liderliğinde İÖ konulu özel eğitimi alacak hakim-savcılar belirlenebilir ve zorunlu online eğitim bir hazırlık unsuru olarak şart koşulabilir. Bu şekilde, Ankara'da veya başka bir yerde yapılacak bunu takip eden eğitim daha verimli olacaktır ve İÖ ile ilgili hakim-savcılarla birlikte gerçekten bütünleşik bir bilgiye ulaşılabilecektir.

Son tip eğitim için uzmanların bahsettiği karma yaklaşım seçilebilir: online bilgi kombinasyonu, soruların cevaplanması ve görevlerin yerine getirilmesi bir kişinin desteği ile ancak online ortamda gerçekleştirilir.

Mevcut HELP metodolojisi de faydalı olacaktır; Akademi'nin özel ihtiyaçlarına göre HELP eğitimi uyarlanması düşünülebilir.

Bilgi teknolojileri (BT) alt yapısı açısından Türk yargısı son derece ileri bir ağ olan UYAP ile desteklenmektedir; online eğitimleri ilgi çekici hale getirmek için bu alandaki profesyoneller uyarlanacak yöntem ve sistemler konusunda destek verebilirler.

Bu faaliyetin ek faydası olarak hakim-savcılar için güvenli diyalog platformu yaratılmış olacaktır.

HELP programı, AK üye ülkelerinin kolaylıkla erişebileceği, son derece faydalı ve gelişmiş bir araçtır, bu program prensipleri uygulayabilmeleri için hukukçuları güncel İH bilgi ve becerileri ile desteklemektedir.

Ancak HELP'e herkes tarafından erişim sağlanamamaktadır; örneğin proje kapsamında bu erişim olanağı artırılarak HELP'i kullanımı daha kolay hale getirilebilir.

İlk etapta daha az deneyimlilere de faydalı olmak açısından uygulamalı bir kullanıcı rehberi (matbu) geliştirilebilir.

Bu rehberde, kayıt, giriş, program ve dil seçimi gibi normalde bir öğretmenin destek vereceği konular ayrıca testlerle ilgili bilgiler yer almalıdır.

İÖ eğitimi haricinde, TAA katılımcılara HELP konusunda kısa bilgi, uygulamalı eğitim ve bazı talimatlar da sunabilir böylece yargı mensupları görev yerlerinde HELP'e erişerek ihtiyaç duyduklarında bilgi ve becerilerini geliştirebilirler.

c. Aşamalı eğitim

Aday eğitici sayısına bakılarak aşamalı eğitimler Ankara dışında da gerçekleştirilebilir. Eğitim alacak eğitimcilerin güdülenmesini arttırmak ve hak ettikleri saygıyı göstermek adına ilgi çekici bir ortam düşünülebilir.

Eğitici seçiminde TAA'da mevcut havuz dikkate alınmalıdır; aynı husus Akademi'de hali hazırda eğitim veren eğitimciler için de geçerlidir.

7. Koşullar

Eğitimlerin, özellikle hizmet içi eğitimlerin, katılımcıların eğitimde aktif olarak bulunmak yerine Ankara'da kişi ziyaretleri yapmalarını engellemek adına Ankara dışında yapılması önerilmiştir.

Ankara dışında gerçekleşecek ise eğitimler katılımcıların geldiği diğer illerde yapılması faydalı olabilir.

Genel anlamda TAA'nın eğitim tesisleri kullanılmalıdır ancak ileri eğitimlerde – örneğin basın davalarına bakan hakimlerin eğitimi, eğitim mahkemeleri ve İÖ ile ilgili sunumların bir arada kullanılacağı 5 günlük uzun eğitimler – Ankara dışı tercih edilebilir.

Katılımcıların çekici yerleri ve iyi koşulları sevmeleri anlaşılır bir gerekçe olsa da eğitimin mesleki yaşamın ayrılmaz bir parçası olduğu unutulmamalıdır ve katılımcılar eğitim faaliyetlerine kendini vermeli, tüm faaliyetlere katılmalı ve diğer ziyaretlerini eğitim saatleri dışında yapmalıdır. Profesyonellikle ilgili bu görüş–HSYK, Teftiş Kurulu ve Yüksek Mahkemeleri ile paylaşılarak- daha ileri bir profesyonel tutuma katkıda bulunmak adına farklı mahkemelerdeki hakimlere iletilmelidir.

Diğer bir husus ise ilgili materyallere erişimdir. Bu konu eğitimin hazırlık ve uygulama dönemini kapsamakta; eğitim sonrasında da ilgilendirmektedir. Proje konunun önemini göstermek için TAA kütüphanesinde bir köşe oluşturmayı öngörmektedir. Ancak hakim-savcıların daha sonra ek veya yeni bilgi aradıklarında bulabilecekleri doküman kaynağı oluşturulması da faydalı olacaktır hatta bu sayede konunun özel boyutlarıyla ilgili tavsiyeler de alabilirler. Anlaşıldığı üzere bu tip bir ofis (birim) Danıştay'da mevcuttur, muhtemelen Yargıtay'da da vardır. Yargının güçlendirilmesi hususunda hakimlerin bu tip veri tabanlarına erişebilmesini sağlamak önemlidir; benzer bir sistem savcılar için de düşünülebilir.

Metodoloji ile daha yakından ilgili bir konu ise eğitim materyallerinin kullanılmasıdır. Yazı kâğıtları ve/ya tahtalar mutlaka gerekecektir ancak grup çalışmalarında canlandırmalar, eğitim mahkemeleri ve kamera temini katılımcıların kişiler arası etkileşimi görmesi ve iyi

uygulamalar ile daha az talep edilen uygulamaları ayırabilmeleri açısından bir avantaj olarak düşünülebilir.

8. Eğiticilerin seçimi

ÇG bu konuda faydalı ve yerinde nesnel ölçütler belirlemektedir (yıl olarak deneyim, birinci sınıfa ayrılmış hakimler, yüksek mahkeme hakimleri, ek beceriler), ancak bunlar yetişkin eğitiminin kendiliğinden gerçekleşmesini sağlamaz. Konferans şeklinde ders verme sisteminden uzaklaşmak gerekir; dersi veren bilgili bir kişidir ancak bu uyarlanmış eğitim prensiplerinin her zaman için gözetildiği anlamına gelmez.

Yetişkin eğitimi katılımcıların düşünme ve tartışmada aktif olmasına izin vermelidir. Onlar sadece eğitilen değil farklı deneyimleriyle bilgi ve becerilerini sunanlardır da aynı zamanda. Ana hedeften sapmadan küçük gruplarda (en çok 15) katılım sağlanmalı ve desteklenmelidir. Eğiticinin içerikle ilgili bilgili (mesleki yetki) olduğu düşünülür ancak teşvik edici ve ilham verici de olmalıdır. Daha önce de belirtildiği gibi, kelimenin tam anlamıyla yetişkin eğitimi katılımın “eğlenceli” olduğu varsayımından yola çıkar.

Bu eğitimler için en güncel materyale erişim sağlanmalıdır; bu açıdan son AİHM içtihatlarını okumak için eğitici iyi derecede İngilizce bilmelidir.

Ayrıca eğiticiler eğitici eğitimini almış olmalıdır.

Eğitici seçimi bu özelliklerin değerlendirilmesine de dayanmalıdır. Eğitici eğitimi bu boyutu da kapsamalıdır. Anayasa Mahkemesindeki (AYM) raportörlerin de (özellikle bireysel başvuru ile ilgilenenler) sürece dahil edilmesi önerilmiştir, belki diğer yüksek mahkemeler de düşünülebilir.

Her eğitim sonrası katılımcıların yorumlarını açıkça belirteceği değerlendirmeler yapılmalıdır; eğer bir eğitici belli konuda sürekli yetersiz puan alıyorsa o kişiyi değiştirmekten başka çare yoktur.

Eğitimlerin etkileşimli olması açısından grupta bir değil iki eğitici kullanılabilir. Biri içeriğe odaklanırken diğeri grup sürecini – etkileşimi izleyebilir.

Düşünceyle ilgili olduğu kadar prensipte herkesi ilgilendirdiği için büyük ölçüde gönülle de ilgili bir konu daha vardır: ne zaman İÖ sınırlansa aslında gerçekte tüm nüfus etkilenir. Bu nedenle ve bu sınırların sürece dahil kişileri nasıl etkilediğini göstermek için eğitimlere deneyimleri açısından uzman kişileri davet etmek gerekir: gazeteciler, STK temsilcileri, avukatlar, akademisyenler.

Hakim-savcıların alandaki profesyonelleri tanınması gerekir. Bu konunun bir yan etkisi de olacaktır; gazeteciler ve medya çalışanları bu tip faaliyetlere katılarak hakim-savcıların karşılaştığı çelişkileri daha iyi anlayacaktır. Böylece, İÖ, kapsamı ve sınırları daha iyi ve daha net anlaşılacaktır.

9. Ders materyalleri

Öncelikle her bir faaliyet ve eğitim modülü detaylı ve ilgili yöntemleri içermeli ayrıca materyaller açıkça belirlenmelidir.

Modülde yansıtılan kavram ve yöntemler aşağıdaki unsurları içerecek şekilde belirlenmelidir:

- Genel bakış
- İÖ tanımı (koruma kapsamı, sadece içerik değil şekil olarak da);
- Felsefi temel;
- İÖ'ye atıfta bulunulan temel metinlerin sunumu (uluslararası ve anayasa);
- İÖ'nün sınırları (sağlık, ahlak, şöhret, güvenlik, masumiyet karinesi);
- Çatışan haklar (terör/güvenlik, din ve İÖ);
- İÖ ile ilgili sorulara neden olan Türk mevzuatının analizi;
- Problemi belirlemek için ihlallerle ilgili istatistik;
- AİHM içtihat örnekleri (ihlal bulunan ve bulunmayan davalar);
- Türkiye'den AYM karar örnekleri ve diğer ülkelerden örnekler;
- 10. Maddeyle ilgili davalarda karar vermek için AİHM tarafından kullanılan 3 aşamalı test

- o 1. İÖ'nün özüne dokunmama,
- o 2. Kanunla yapılabilir
- o 3. Demokratik toplumun gereği;

- Türkiye'de ve diğer üye devletlerde kötü uygulamanın altını çizerek iyi uygulamaları göstermek;

Ders materyali ile ilgili olarak, ders materyalinin ne zaman kullanılacağına/hazır olacağına karar vermek gerekir:

- a. Eğitimden önce (hazırlık materyali)
- b. Eğitim sırasında (ders materyali)
- c. Eğitimden sonra (kaynak materyali).

Ek a

Toplantı sırasında konuşulmadı ancak UDD'nin bir önerisi olarak bir "okuma kitabı" geliştirilebilir. Bu kitapta, kapsamı kısaca açıklamak adına, ilgili metinlerden seçilen kopyalar, kararlar ve kitaplardan alıntılar olmalıdır (bir çeşit ısınma; maksimum 8 A4 sayfa.) kitap ve kaynakların listesi de eklenebilir.

Ayrıca, eğitimi gerektiği gibi yürütebilmek amacıyla net bir metodoloji/rehber hazırlanmalıdır.

Ek b

Temin edilmesi gerekenler:

- İçtihat özeti (örn: Londra'daki Aire Centre her bir maddeyle ilgili bu tip özetler hazırlamaktadır: vakıaların kısa özeti ve mahkemenin prensipteki çözümü)
- Kitapçıklar;
- Romanlar, video ve filmler;
- Online eğitim için e-kitaplar;
- TAA ve diğer faydalı ulusal web sitelerine linkler (örneğin Adalet Bakanlığı sayfası);
- Uluslararası web sitelerine linkler (örn. HELP, HUDOC);
- Her modüle yönelik sonuç planlaması;
- Soruşturmaya yer yoktur karar örnekleri;
- Ulusal davalar, AİHM ve AYM davaları ("içeriği zengin içtihatlar")
- Konunun nasıl geliştiğini anlamak için Türkiye'deki eski ve yeni davaları karşılaştırmak;

- Referanslar ve açık şekilde belirtilmiş kaynaklar

Ek c

- TAA tarafından insan hakları ve AK'ye özel bir "dergi" yayımlanması;
- AİHM davaları– Danıştay'daki komisyonca derlenen ve incelenen;
- HUDOC –web sitesinin kullanımı, arama, filtreleme;
- Yüksek mahkemelerde dokümantasyon birimleri.

10. Yüksek mahkemelerin rolü: AYM, Yargıtay, Danıştay

Bu yüksek yetkili mahkemeler son yıllarda karmaşık davalarda önemli kararlar vermiştir. Bu mahkemelerde ve üyelerinde veya bazılarında ciddi bir bilgi birikimi mevcuttur. Bu konuda önemli çabalar harcanmıştır.

Genel olarak, yargı mensupları arasında "profesyonel tartışma özgürlüğü" mevcuttur, eğitimler çerçevesinde yargı mensupları geçmişteki kararlar hakkında meslektaşları ile açıkça fikir alış verişinde bulunmaktadır, ancak yeni durumlara nasıl yaklaşılacağını da bilmektedirler. Meslektaşlar arası böylesi profesyonel bir ortamda deneyimlerin paylaşılması, üyelerde aynı mesleki topluluğa ait olma duygusunun hissedilmesi ve yaklaşım ile kararlarda uyum yakalanmasına katkıda bulunulması açısından son derece faydalıdır.

Bu nedenle, yüksek mahkemelerde üst yönetimin eğitim programları ve faaliyetlerinin geliştirilmesi ve uygulanmasına aktif ilgi göstermeler iyi olacaktır, örneğin deneyimli hakimlerin kaynak kişi hatta eğitici olarak görev almasına izin verebilirler.

İlgili belgeler bir araya getirildiğinde ve mahkemeler ve savcılar bilgi ve rehberlik ile desteklenecek duruma geldiğinde bu araçların tüm yargı açısından erişilebilir olması için yollar düşünülebilir.

11. Çalışma ziyaretleri

Projede çalışma ziyareti ve görevlendirmeler öngörülmektedir. Uzmanlar Cengiz ve Benedek'in de vurguladığı üzere, katılımcıların seçimi dikkatli bir şekilde, eğitici veya eğitici eğitici olacakları daha sonraki pozisyonları ve/ya TAA'nın misyon ve vizyonunun geliştirilmesi ve uygulanması açısından rol ve sorumlulukları göz önünde bulundurularak yapılmalıdır.

Strazburg ÇZ için Mahkeme'de bir duruşmaya mümkünse İÖ ile ilgili bir duruşmaya katılmak için ayarlamalar yapılabilir. Beklentileri yönetmek adına çaba gösterilmelidir, ancak ne zaman gerçekleşeceği tamamen rastlantısal bir durumdur. Yine de katılımcılar İÖ davalarına bakan yetkililer ile bir araya getirilmelidir. Aynı şekilde Mahkeme'de çalışan Türk hakim/hukukçularla da görüşülmelidir.

Ziyaret edilecek ülkelerle ilgili pek çok fikir ifade edilmiştir. Ancak proje ekibi İÖ konusunun gelişmiş olduğu (ancak halen problemlerin de olabildiği ülkeler) ve yargı mensuplarının eğitimine dair iyi uygulamalara sahip ülkeleri bulmaya çalışacaktır İspanya, Gürcistan, İsveç, Avusturya, Hollanda ve Birleşik Krallık 'tan bahsedilmiştir.

Ayrıca, ÇZ'ler sırasında, yargı ve insan hakları alanında çalışan uluslararası kuruluşları da ziyaret etmek iyi olacaktır, örneğin, AGİT – Viyana, Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi - Lahey.

12. Öneriler

- i. TAA (aday) hakim ve savcılarının eğitimi konusunda sorumlu olacak kurumdur;
- ii. Akademi yıllık programında ifade özgürlüğü (İÖ) ve ilgili insan hakları (İH) eğitimi için süre ve yer tespitini yapmalıdır;
- iii. Şu an için belirlenmiş İÖ ders saati yetersizdir; öncelikler, hedef grup ve metodoloji dikkate alınarak bu konuya ayrılacak kesin süre Akademi tarafından belirlenmelidir;
- iv. Her bir eğitimden sonra hem katılımcılar hem de eğiticiler tarafından bir değerlendirme yapılmaktadır; bu bilgi temelinde söz konusu eğitim aşama aşama Türk yargısında genel kabul görmüş bir faaliyet halini alacaktır;
- v. Eğitim Türkiye'deki yargı makamlarının genel desteğini almalıdır.
- vi. Meslek öncesi ve meslek içi eğitim birbirinden farklılaştırılacak ancak ortak unsurlarla yapılacaktır (program, eğiticiler);
- vii. Online eğitim, meslek öncesi eğitimde eğitimin birinci ve ikinci dönemi arasında zorunlu tutulmalıdır; sertifika verilmelidir;
- viii. İÖ eğitimine kürsüden hakim-savcılarının davet edilmesi halinde, zorunlu hazırlık aşamasında, karma e-egitim yaklaşımıyla, sertifikalı olmak üzere, yeterli seviyede (online) HELP eğitimi veya diğer bir online eğitim alınması istenmelidir; gerekirse HELP programının Türkiye'deki gereksinimlere göre düzenlenmesi düşünülebilir;
- ix. Mümkün ise uygun bir rehber hazırlanarak HELP'i kullanma eşiği düşürülmeli.
- x. Meslek içi eğitimde savcı ve askeri, idari ve hukuk hakimi ayırımına gidilebilir;
- xi. Meslek içi eğitimde İstanbul, İzmir, Ankara ve Diyarbakır adliyelerindeki hakim-savcılar ile düzenli olarak İÖ davalarına bakan diğer adliyelerdeki hakim-savcılar hedeflenmelidir;
- xii. Eğitim yargı mensuplarının söz konusu davalarda kendilerini güvende ve emin hissetmelerine katkıda bulunmalıdır, aynı atmosfer eğitim faaliyetlerinde de geçerli olmalıdır.
- xiii. TAA ilgili eğitim materyallerini toplamak durumundadır (literatür, içtihat, özetler)
- xiv. Eğitim genel olarak ve Türkiye'deki duruma dair ön bilgiye bakılarak İH/İÖ konularına odaklanmalıdır.
- xv. 2 yaklaşımdan biri seçilebilir (veya ikisi bir arada):

- a. AİHS 10. Madde kapsamındaki mevzuatın belirlenmesi veya
 - b. Avrupa İH standartlarının genel olarak sunulması ve Türkiye'deki uygulamanın incelenmesi
- xvi. Eğitim yetişkin eğitimi olduğu için temel bilgiyi vermenin yanında (hukuk ve içtihat) özellikle grup sohbetleri ve tartışmalarına da odaklanmalıdır.
 - xvii. Grup tartışmaları, eğitim mahkemeleri ve filmler eğitim araçları olarak kullanılabilir;
 - xviii. Gazeteci ve/ya hukukçu/avukat gibi kaynak kişilerin sürece dahil edilmesi düşünülebilir.
 - xix. Aşamalı eğitimler Ankara dışında ve uygun konferans salonlarında gerçekleştirilebilir;
 - xx. Bir veya birden fazla yüksek mahkemede bir doküman kaynağı (birim) oluşturulabilir (zaten mevcut olan yerlerde erişim artırılabilir), bu sayede hakim-savcılar İÖ, ilgili belgeler, içtihat ve literatürle ilgili sorularını sorabilir;
 - xxi. Eğitim ihtiyaçları açısından video kayıt cihazı düşünülebilir;
 - xxii. Eğiticiler iyi seçilmelidir, yetenekli, güdüleme yapan ve ilham veren kişiler olmalıdır;
 - xxiii. Eğiticiler İngilizceyi iyi biliyor olmalıdır, eğitici eğitimini tamamlamış olmalıdır;
 - xxiv. Etkileşimli gruplarda eğitim verilmesi halinde birden fazla eğitici düşünülebilir;
 - xxv. 3. kişiler eğitimlere dahil edilebilir: gazeteciler, STK temsilcileri, avukatlar, akademisyenler;
 - xxvi. Her bir eğitim için öğrenme hedefi, metodoloji ve materyallerin belirtildiği bir modül olmalıdır;
 - xxvii. Ders materyalleri eğitimden önce, sonra ve eğitim sırasında olmak üzere fayda sağlayacak şekilde sınıflandırılabilir;
 - xxviii. Bu eğitimlerde yüksek mahkemeler ve AYM liderlik açısından aktif olacaktır ve mümkün olduğunca yüksek sayıda hakim ve raportör hakimin destek ve katkı sunmasına olanak tanınmalıdır;
 - xxix. Strazburg ÇZ sırasında Mahkeme'de bir duruşmaya, tercihen 10. Madde ile ilgili bir duruşmaya katılabilmek için çaba sağlamalıdır;
 - xxx. Diğer ÇZ'ler için hedeflenecek ülkeler, yargı mensupları için eğitim kurumlarına sahip ayrıca İÖ konusunda deneyimli ülkeler olmakla birlikte halen zorluklarla karşı karşıya olmalıdır;
 - xxxi. ÇZ sırasında ilgili uluslararası makam veya kurumun ziyareti de gerçekleştirilebilir.

EK:

ÖNERİLEN TASLAK KİTAP LİSTESİ

TÜRKÇE YAYINLAR

1. Abdurrahman, Eren: Özgürlüklerin Sınırlanmasında Demokratik Toplum Düzeninin Gerekleri, İstanbul 2004.
2. Adnan, Küçük: İfade Hürriyetinin Unsurları, Ankara, Liberte Yayınları, 2003.
3. Ahmet Şeref, Gözübüyük/ Feyyaz, Gölcüklü: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması – Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi (Dokuzuncu Bası). Ankara, 2011, Seçkin.
4. Ahmet, Danışman: Basın Özgürlüğünün Sağlanması Önlemleri, Devletin Basın Karşısındaki Aktif Tutumu
5. Ahmet, Gökçen: Düşünce Özgürlüğü, Kapsamı, Sınırlandırılması ve 5237 Sayılı TCK'nın Getirdiği Düzenlemeler, Üçüncü Yılında Yeni Ceza Adalet Sistemi, Ankara 2009.
6. Ahmet, Gökçen: Halkı Kin ve Düşmanlığa Açıkça Tahrik Cürmü, Liberal Düşünce, Ankara, 2001.
7. Ahmet, İnam: Düşünce Özgürlüğünden Özgür ve Özgürleştirici Düşünceye, İstanbul 1998.
8. Ahmet, Kılıçoğlu, M. Şeref: Haysiyet ve Özel Yaşama Basın Yoluyla Saldırlardan Hukuksal Sorumluluk, Turhan Kitabevi, Ankara, 2008.
9. Ahmet, Mumcu: İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri: Kavramlar, Evrensel ve Ulusal Gelişimleri, Bugünkü Durumları, Turhan, Ankara, 2007.
10. Akıllıoğlu Tekin: İnsan Hakları-1: Kavram, Kaynaklar ve Koruma Sistemleri, A.Ü.S.B.F. İnsan Hakları Merkezi Yayınları, Ankara 1995.
11. Aktan Hamdi Yaver, Ünsal Levent: Gündem Oluşturan Yargı Kararlarında Laiklik ve İfade Özgürlüğü, Adalet Yayınevi, Ankara, 2009.
12. Aktan, Coşkun Can, İstiklal Yaşar Vural ve Tülay Aktan: Haklar ve Özgürlükler Antolojisi, Ankara, 2000.
13. Alexander Larry: İfade Özgürlüğü Hakkı Var mı?, Ankara 2006.
14. Ali, Akkurt: Basın Özgürlüğünün Kapsamı ve Sınırları, Adalet, 2014.
15. Ali, İşgören: Avrupa Birliği Sürecinde Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Özgürlüğü, Seçkin, Ankara, 2011
16. Ali, İşgören: Türk Hukukunda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri, Seçkin, Ankara, 2011.
17. Ali, Okumuş: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Türkiye'de İfade Hürriyeti, Adalet, Ankara 2007.
18. Ali, Tanju Sarıgül: Kişiyi Tanınan Özgürlük ve Güvenlik Hakkı, Seçkin, 2013
19. Almador Raphael Cohen: İfade, Medya ve Etik İfade Özgürlüğünün Sınırları, Ankara 2002.
20. Alpkaya Gökçen/ Altıparmak Kerem/ Amouroux Arnaud/Arslan Zühtü/ Badse Christoffer/ Başkaya Fikret/ Bilgen Ayhan/ Can Osman/ Erdoğan Mustafa/ İlkiz Fikret/ Korkut Levent/ Pech Laurent/ Redmond Sophie/ Sancar Türkan/ Yurdatapan Şanar: İfade Özgürlüğü İlkeler ve Türkiye, İstanbul 2007.
21. Aron Raymond: Özgürlükler Üzerine Deneme, Ankara 2005.
22. Artun, Avcı: Türkiye'de İnternet ve İfade Özgürlüğü, Legal, İstanbul 2013.
23. Aslı, Baysal: Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliğinin Norm Yayıncı Aktörler Olarak Karşılaştırılması: Darfur Krizi ve Türkiye'de İfade Özgürlüğü, İstanbul 2009.

24. Atilla, Yayla: Özgürlüğün Peşinde, Ankara 2013.
25. Avcı Kemal: Türkiye’de Düşünceyi İfade ve Basın Özgürlüğü Sorunları Üzerine Bir İnceleme, (1980-1995 Dönemi Düşünceyi İfade ve Basın Özgürlüğü Sorunları -Suçlar, Cezalar ve Suçlular-) Ankara 1998.
26. Aydın Öykü Didem: Üç Demokraside Düşünce Özgürlüğü ve Ceza Hukuku 1: Amerika Birleşik Devletleri, Ankara 2004.
27. Aydın, Akgül: Danıştay ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Kişisel Verilerin Korunması, Beta Yayınları, İstanbul, 2014.
28. Ayhan Beydoğan: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türk Hukukunda Siyasi İfade Hürriyeti, Liberte, Ankara, 2003.
29. Ayhan Döner: İnsan Haklarının Uluslararası Alanda Korunması ve Avrupa Sistemi, Seçkin Yay., Ankara, 2015.
30. Ayhan, Bilgen: Güvenlik-Özgürlük: Yanlış Bir Denklem, İfade Özgürlüğü, İlkeler ve TürkiyeHacı Ali ÖZHAN, Bekir Berat ÖZİPEK (Yay. Haz.): Yargıtay Kararlarında İfade Hürriyeti, Liberte, Ankara, 2003.
31. Aykut Ersan: Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı, Oniki Levha Yay, 2013.
32. Banu, Baybars Hawks: Terör Olaylarının Basın Özgürlüğüne Etkileri: ABD ve Türkiye Örneği, İÜİY, İstanbul, 2002.
33. Barış, Günaydın: İnternet Yayıncılığı ve İfade Özgürlüğü 5651 Sayılı Kanun ve İlgili Mevzuat, Adalet, 2010
34. Başer Murat: İnsancıl Hukuk- Yeni Savaşlar, Yapısal Sorunlar ve Korunmayan İnsan Hakları, Gazi Yayınevi, Ankara, 2014.
35. Bauman, Zygmunt: Özgürlük, Sarmal, İstanbul, 1997.
36. Bekir Berat, Özipek: Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Özgürlüğü, Ankara 2003.
37. Bekir, Özgen: Düşünce Özgürlüğü ve Laiklik, İstanbul 1995.
38. Benan, Molu/ Esra, Demir Gürsel/ Gülşah, Kurt/ Hülya, Dinçer/ Zeynep, Kıvılcım: Üniversitelerde Disiplin Soruşturmaları: Öğrencilerin İfade ve Örgütlenme Özgürlüğü, 1. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, 2013.
39. Bozlak Ayhan: ABD Hukukunda Özel Hayatın Gizliliği Hakkının Korunması, Beta Yayınları, İstanbul, 2015.
40. Burhan, Kuzu: Anayasamızda Düşünce ve Düşünceleri Açıklama Hürriyeti, Yeni Türkiye Dergisi, No: 22, Ankara 1998.
41. Bülent Tanör: Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Türk Anayasası, Öncü Kitabevi, 1969.
42. Bülent, Algan: Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2007.
43. Bülent, Tanör : TCK 142.madde: Düşünce Özgürlüğü ve Uygulama, İstanbul 1979.
44. Bülent, Tanör Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu, İstanbul, 1994.
45. Bülent, Tanör: Türkiye’de Düşünce Özgürlüğüne İlişkin Hukuk Politikaları, İstanbul 1998.
46. Bülent, Uygun: Türkiye’de İfade Özgürlüğü, İstanbul 2009.
47. Cüneyt, Er: Biyometrik Yöntemler ve Özel Hayatın Gizliliği Hakkı, Yetkin Yay., 2007.
48. Çetin, Özek / Oral, Çalışlar/ Süheyl, Batum Süheyl/ Zafer, Üskül: Düşünce ve İfade Özgürlüğü, Ankara,1996.
49. Çetin, Özek: Türk Basın Hukuku, İstanbul 1978.
50. Çınar Özgür, Heval: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Türk Hukukuna Etkisi, İstanbul 2005.
51. Dilara, Yüzer: 1982 Anayasası’nda Basın Özgürlüğü Karşısında Kişilik Hakkı ve Korunması, Yetkin, 2013.

52. Doğu, Ergil: Demokratik ve Katılımcı Yönetimin Önkoşulu Olarak İfade Özgürlüğü, İstanbul 2009.
53. Donna Gomian, ve David Harris: Düşünce, İnanç, Vicdan ve İfade Özgürlüğü, Çev. Orhan Kemal Cengiz, İstanbul, 1998.
54. Erhan, Günay: Yargısal Görevlerinden Dolayı Hakimlerin Tazminat Sorumluluğu ile Hakimlere, C. Savcılara ve Avukatlara Karşı İşlenen Hakaret Suçları, Ankara 2000.
55. Esra, Atalay: Türkiye’de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Özgürlüğü, DEÜHF, İzmir, 1995
56. Fazıl, Sağlam: Temel Hakların Sınırlanması ve Özü, AÜSBFY, Ankara, 1982.
57. Ferhat, Yıldız: Türk Anayasa Hukukunda Basın Özgürlüğü, Adalet, Ankara, 2013.
58. Feyyaz, Gölcüklü: Avrupa İnsan Hakları Divanında Söz ve İfade Hürriyeti, Ankara 1980.
59. Frederick, Schauer, İfade Özgürlüğü Felsefi Bir İnceleme, Çev. M. Bahattin Seçilmişoğlu, Ankara, 2002.
60. Friedrich A., Hayek: Hukuk Yasama ve Özgürlük: Özgür Bir Toplumun Siyasi Düzeni, İstanbul 1996.
61. Gülay, Arslan Öncü: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Özel Yaşamın Korunması, Beta, İstanbul, 2011
62. Gülsüm, Depeli: İfade Özgürlüğünün On Yılımı Okumak, Bia, İstanbul, 2012.
63. Güney, Dinç: Sorularla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (Birinci Baskı). Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2006.
64. Hacı Ali Özhan / Bekir Berat Özipek: Yargıtay Kararlarında İfade Hürriyeti, Ankara 2003.
65. Hamide, Zafer: Özel Hayatın ve Hayatın Gizli Alanının Ceza Hukukuyla Korunması, Beta, İstanbul, 2010.
66. Harold Joseph, Laski: Düşünce Özgürlüğü, İstanbul, 1966.
67. Hasan, Sınar: Türk Ceza Adalet Sisteminin Basın Özgürlüğü Yönünden Yarattığı Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri Sempozyumu, On İki Levha, 2012
68. Hayrettin, Ökçesiz: Özgür Düşünmenin Hukuk ve Devlet Felsefesi, Düşünce Özgürlüğü, İstanbul 1998.
69. Hüseyin, Hatemi: Düşünce Özgürlüğünün İlahi-Tabii Hukukta Temellendirilmesi ve Kavramsal Sınırları, İstanbul 1995.
70. Ioanna Kuçuradi: İnsan Hakları – Human Rigts, Maltepe Üni. Yay., 2011.
71. Ioanna, Kuçuradi: Düşünce Özgürlüğü Nedir Acaba?, İstanbul 1998.
72. Ioanna, Kuçuradi: İnsan Haklarının Felsefi Temelleri, Ankara 1982.
73. İbrahim, Kaboğlu: Düşünce Özgürlüğü (Avrupa Ölçütleri ve Türkiye), İHY 1993, c.15.
74. İbrahim, Kaboğlu: İfade Özgürlüğünün Siyasi Partilerce Kullanımının Sınırları, Anayasa Yargısı 1999, S.75.
75. İbrahim, Kaboğlu: Özgürlükler Hukuku, İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı
76. İbrahim, Kaboğlu: Pozitif Anayasa Hukukunda Düşünce Özgürlüğünün Sınırları, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi Yayınları:3, İstanbul 1998.
77. İbrahim, Şahbaz: Karşılaştırmalı Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü, Ankara 2007.
78. İhsan, Dağı / Metin Toprak: Türkiye’de İnsan Hakları ve İfade Özgürlüğü, Ankara 2003.
79. İkbal, Gür :Kişisel Verilerin Korunması Hususunda AB ile ABD Arasında Çıkan Uyuşmazlıklar ve Çözüm Yolları
80. İlhan, Akın: Temel Hak ve Özgürlükler, Ankara 1971.
81. İzzet, Özgenç: Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü ve Ceza Hukuku, Diyarbakır 1998.

82. Jack, Donnelly, (Çev.Mustafa Erdoğan): Evrensel İnsan Hakları Teoride ve Uygulamada, Yetkin Yay., 1995.
83. Jean, Morange: İfade Özgürlüğünün Hukuki Esasları, İstanbul 1998.
84. John Bagnell Bury: Düşünme ve Konuşma Özgürlüğü, Sayfa Yayınları, 2011.
85. John Stuart, Mill: Hürriyet Üstüne, İstanbul, 2004.
86. Kemal, Şahin: İnsan Hakları ve Özgürlük Boyutuyla (Gerekçeleri ve Sınırları) İfade Özgürlüğü, On İki Levha, 2009.
87. Kılıçoğlu, Prof. Dr. Ahmet M. Şeref, Haysiyet ve Özel Yaşama Basın Yoluyla Saldırlardan Hukuki Sorumluluk, Ankara, 2013.
88. Klaus, Finkelburg: Demokraside İfade Özgürlüğü-Düşünce Özgürlüğü, İstanbul 1998.
89. M. E., Çağiran: Uluslararası Alanda İnsan Hakları (İkinci Baskı), Barış Kitap, Ankara, 2011.
90. M. Emin, Değer: Düşünce Özgürlüğü Çıkmazı, İstanbul 1995
91. M. S., Gemalmaz/H. B., Gemalmaz Ulusüstü İnsan Hakları Standartları Işığında Türkiye'de Bilgi Edinme Düşünce-İfade ve İletişim Mevzuatı, İstanbul 2004.
92. M. S., Gemalmaz: Devlet, Birey ve Özgürlük, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2012.
93. M. S., Gemalmaz: Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri Cilt II, Legal, İstanbul, 2011
94. M. S.; Gemalmaz: Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş, İstanbul, 2003.
95. M. Sezgin, Tanrıku: İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Etkili Başvuru Hakkı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2012.
96. Macovei Monica: İfade Özgürlüğü Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. Maddesi'nin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz - İnsan Hakları El Kitapları, No. 2, Ankara 2003.
97. Mehmet Murat, Yardımcı: ABD Hukuku, AIHM İçtihatları ve Türk Hukukunda İletişimin Denetlenmesi
98. Metin, Başkan: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Basın Özgürlüğü, Adalet Yayınevi, Ankara, 2011.
99. Metin, Kayaçağlayan: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10.Maddesi Çerçevesinde İfade Hürriyeti ve 1982 Anayasası, Ankara 2001.
100. Muammer, Aksoy: Türkiye'de Düşünce Özgürlüğü, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1970.
101. Mustafa, Erdoğan: Demokratik Toplumda İfade Özgürlüğü: Özgürlükçü Bir Perspektif, Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Özgürlüğü, Ankara 2003.
102. Mustafa, Erdoğan: İfade Özgürlüğü ve Sınırları, İfade Özgürlüğü İlkeler ve Türkiye, Editör: Tanıl Bora, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.
103. Naz, Çavuşoğlu: İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Avrupa Toplulukları Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler Üzerine, Ankara, Ankara Üniversitesi SBF İnsan Hakları Merkezi Yayını, 1994
104. Niyazi, Öktem: Özgürlük Sorunu ve Hukuk, İstanbul 1977.
105. Niyazi, Öktem: Temel Hak ve Özgürlüklerden Düşünce ve İnanç Özgürlüğünün Özü, İstanbul 1994.
106. Numan, Hazar: İnsan Hakları ve Diplomasi, Büyükdag Yayınevi, İstanbul, 2015.
107. Nurullah, Aydın: Medya, İnsan Hakları ve Demokrasi, Kumsaati, İstanbul, 2008.
108. Oktay Uygun, Türkiye'de Demokrasi ve İnsan Hakları, Ankara, 1996.
109. Oktay, Uygun: İnsan Hakları Kuramı, İstanbul, 2000.
110. Osman Serkan, Gülfidan: İfade Özgürlüğü Hakkı Örneği Çerçevesinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde Kötüye Kullanma Yasası, İstanbul 2013.

111. Osman, Can: Anayasa Değişiklikleri ve Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü, Anayasa Mahkemesi Yayınları 49, Antalya 2002
112. Osman, Doğru/ Atilla Nalbant: İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar Cilt I (İkinci Baskı), Legal İstanbul, 2013
113. Osman, Doğru: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlar Rehberi (1960-1994), İstanbul 1999.
114. Osman, Doğru: İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları, C.I, İstanbul 2004.
115. Osman, Doğru: İnsan Hakları Kararlar Derlemesi, C.I, İstanbul 1998.
116. Osman, Doğru; Atilla Nalbant: İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar Cilt II (İkinci Baskı), Legal, İstanbul, 2013.
117. Ömer Faruk, Tüfek: Basın Yoluyla Kişilik Haklarının İhlali ve Bu İhlale Karşı Özel Hukuk, Ceza Hukuku ve İ.H.A.S. Koruması, Adalet, Ankara, 2006.
118. Ömer Gedik: Türk Yargı Kararları Çerçevesinde Türkiye'de Kitle İletişim Özgürlüğü, Seçkin, Ankara, 2008.
119. Ömer, Anayurt: Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2004.
120. Ömer, Anayurt: Toplanma Hürriyeti Kavramı ve Türk Anayasa Hukukunda Toplanma Hürriyeti, İstanbul, Kazancı Yayınları, 1998.
121. Ömer, Korkmaz: Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü ve Sınırları, Yetkin Yayınevi, Ankara, 2014.
122. Özden, Çankara/ Melike Batur Yamaner: Kitle İletişim Özgürlüğü, Turhan Kitabevi, Ankara 2006.
123. Özlem, Çakmut: Ceza Hukukunda Propaganda ve Düşünce Özgürlüğü, Prof. Dr. Sahir Erman'a Armağan, İstanbul 1999.
124. P. Barry, Norman: Hukuki ve Siyasi Açından İfade Özgürlüğü, Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları, Ankara 2003.
125. Pauliat Hélène: Memurlar ve İfade Özgürlüğü, İstanbul 1998.
126. Pulat Yüksel Tacar: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde Doğu Perinçek-İsviçre Davası: Bir Düşünceyi İfade Özgürlüğü Sorunu ve Adil Bellek Talebi
127. Raphael Cohen-Almagor: İfade, Medya ve Etik: İfade Özgürlüğünün Sınırları, Phoenix, Ankara, 2002.
128. Reyhan, Sunay: Anayasa Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü, Ankara 2003.
129. Reyhan, Sunay: Avrupa Sözleşmesinde ve Türk Anayasası'nda İfade Özgürlüğünün Muhtevası ve Sınırları, Ankara 2001.
130. Robert Trager ve Donna L Dickerson, 21. Yüzyıl'da İfade Özgürlüğü, Çev. A. Nuri Yurdusev, Liberal Düşünce Topluluğu Yay., Ankara, 2003.
131. Saadet, Yüksel: Özel Yaşamın Bir Parçası Olarak Telekomünikasyon Yoluyla Yapılan İletişimin Gizliliğine Önleyici Denetimle Müdahale, Beta, İstanbul, 2012.
132. Sacit, Kayasu: 2802 Sayılı Kanuna Göre Hakim ve Savcıların İfade Hürriyeti, Legal Yayınevi, İstanbul, 2012.
133. Sadurski, Wojciech: İfade Özgürlüğü ve Sınırları, çev. Bahattin Seçilmişoğlu, Ankara, LDT Yay., 2002.
134. Safa, Reisoğlu: Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları, İstanbul 2001.
135. Sait, Güran: İfade Özgürlüğü Üzerinde İdarenin Yetkileri, İstanbul 1969.
136. Selda, Çağlar: Disiplinlerarası Yaklaşımla İnsan Hakları, Beta Yay., 2010.
137. Serkan, Kızılyel: Temel Hak ve Özgürlüklerin Kısıtlanmasında Kamu Güvenliği Ölçütü, Beta Yayınları, İstanbul, 2014.
138. Sevinç, Kırğıl: İfade Hürriyeti Bağlamında Basın-Yayın Hürriyetinin Sınırlandırılması
139. Sevtap, Yokuş: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde ve 1982 Anayasası'nda Hak ve Özgürlüklerin Kötüye Kullanımı, Ankara 2002.

140. Sibel, İnceoğlu (Ed.), İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yöntemleri, 3. Baskı, Beta, 2013.
141. Suat, Kamber: İfade Özgürlüğü, Ankara 2012.
142. Sultan, Üzeltürk: 1982 Anayasası ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesine Göre Özel Hayatın Gizliliği Hakkı
143. Süleyman, Dost: Avrupa İnsan Hakları Yargısında İfade Özgürlüğü ve Türkiye, Isparta 2001.
144. Şenol, Cem: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Etkin Soruşturma Yükümlülüğü, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2013.
145. Taner Koçak/ Taylan Doğan/ Zeynep, Kutluata: Türkiye’de İfade Özgürlüğü, BGST, 2009.
146. Tanju, Erhan: AİHM Kararları Işığında İfade ve Basın Özgürlüğü, Seçkin, Ankara 2012.
147. Tolga, Şirin: 30 Soruda Toplantı ve Gösteri Yürüyüş Hakkı, 12 Levha, 2013.
148. Turgut, Kazan: İfade Özgürlüğü ve Terörle Mücadele Yasası, İfade Özgürlüğü ve Türk Ceza Hukuku, İstanbul 2003.
149. Ursula, Kilkelly: Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Gösterilmesi Hakkı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 8. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz, İnsan Hakları El Kitabı
150. Utku Ufuk, Zengi: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Kitle İletişim Özgürlüğü, Yetkin, 2014
151. Vahap, Coşkun: İnsan Hakları: Liberal Açısından Bir Tahlil, Lİberte, Ankara, 2007.
152. Vahit, Bıçak: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü, Liberte, 2002, Ankara
153. Vecdi, Aral: İnsan Özgür mü?, İstanbul 2004.
154. Vehbi, Hacıkadiroğlu: Bilginin Sağladığı Özgürlük, Düşünce Özgürlüğü, İstanbul 1998.
155. Veli, Yılmaz/ Osman, Taş / Mustafa, Yıldırım: Düşünce Suçu Bir Engizisyon Hukuku Kavramı, İstanbul 1989.
156. Yasemin, Özdek: Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye (AİHS Sistemi, AİHM Kararlarında Türkiye), Ankara 2004.
157. Yaşar, Salihpaşaoğlu: Türkiye’de Basın Özgürlüğü, Seçkin, Ankara, 2007.
158. Yılmaz, Aliefendioğlu: Bir Temel İnsan Hakkı: Düşünce Özgürlüğü, Yeni Türkiye Dergisi, Y.4, S.22.
159. Yusuf Şevki, Hakyemez: Hukuk ve Siyaset Ekseninde Anayasa Mahkemesinin Yargısal Aktivizmi ve İnsan Hakları Anlayışı: Türk Anayasa Mahkemesinin İşlevi, İnsan Hakları Anlayışı ve Oluşumu Üzerine Bir İnceleme
160. Yusuf Ziya, Polater: Türk Hukukunda ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Özel Hayatın Gizliliği ve Korunması, Adalet, 2010.
161. Zeki, Hafizoğulları: Laiklik İnanç, Düşünce ve İfade Hürriyeti, Ankara 1997.
162. Zeki, Yıldırım: İfade ve Basın Özgürlüğü Bağlamında Terörizmin Propagandası Suçu, Adalet, Ankara, 2014.
163. Zühtü, Arslan: ABD Yüksek Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü, Liberal Düşünce Topluluğu, 2003
164. Altıparmak Kerem, Kutsal Değerler Üzerine Tezler ve İfade Özgürlüğü: Toplu Bir Cevap, İfade Özgürlüğü, İlkeler ve Türkiye, İletişim Yayınları, 1. Baskı, 2007, İstanbul.
165. Baykan Metin: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Basın Özgürlüğü, Adalet Yayınevi, Ankara, 2011
166. Dülger Murat Volkan: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Düşünce Özgürlüğü, Prof. DR. Çetin Özek Armağanı, Haziran 2004, İstanbul.

167. İlkiz Fikret: İfade özgürlüğü ve Yeni Basın Yasası, İfade Özgürlüğü, İlkeler ve Türkiye, İletişim Yayınları, 1. Baskı, 2007, İstanbul.
168. Kabaoğlu İbrahim: Düşünce özgürlüğü, İnsan Hakları, YKY, 2000, İstanbul.
169. Özbey Özcan; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında İfade Özgürlüğü Kısıtlamaları, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2013 (6).
170. Redmond Sophie; İfade Özgürlüğü Hakkını Düzenleyen Uluslararası Standartlar Düzeni, İfade Özgürlüğü, İlkeler ve Türkiye, İletişim Yayınları, 1. Baskı, 2007, İstanbul.
171. Tezcan Durmuş/Erdem Mustafa Ruhan/Sancakdar Oğuz; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, Seçkin Yayınevi, İkinci Baskı, Şubat 2004, Ankara.

YABANCI DİLLERDEKİ YAYINLAR

1. Essays in honour of Nicolas Bratza, Freedom of Expression, Wolf Legal Publishers, September 2012.
2. Kevin Boyle, Article 19. Information, Freedom and censorship, Article 19, 1988.
3. Andrew Nicol, Gavin Millar, Andrew Sharland, Media Law & Human Rights, Oxford University Press, 2009.
4. Alain White, Vous dire la verite. Initiative pour un journalisme ethique, Editions Victoires, 2010.
5. Ivan Hare, James Weinstein, Extreme Speech and Democracy, Oxford University Press, 2009.
6. Wojciech Sadurski, Freedom of Speech and Its Limits, Kluwer Academic Publishers, 1999.
7. Harris O'Boyle, Bates Buckley, Law of the European Convention on Human Rights, Oxford, 2009.
8. Umit Kilinc, La liberte d'expression en Turquie a l'epreuve de la Convention Europeenne des Droits de l'Homme, l'Harmattan, 2010.
9. Jeremy Waldron, The Harm in Hate Speech, Harvard University Press, 2012.
10. Jonathan Rauch, The New Attacks on Free Thought, The University of Chicago Press, 2013.
11. Freedom of Expression in Europe. Case-law concerning Article 10 of the European Convention of Human Rights, Council of Europe, Council of Europe Publishing, 1996-2006.
12. Monica Macovei, Freedom of expression: A guide to the implementation of Article 10 of the European Convention on Human Rights, Council of Europe, January 2004.
13. Stefan Sottiaux, Terrorism and the Limitation of Rights, Hart Publishing, 2008.
14. Dario Milo, Defamation and Freedom of Speech, Oxford, February 2008.
15. Eric Barendt, Freedom of Speech, Oxford, 2007.
16. Andrew T. Kenyon, David F. Partlett, Clive P. Walker, Russell L. Weaver, The Right to Speak III: Defamation, Reputation and Free Speech, Carolina Academic Press, 2006.
17. Harry Melkonian, Defamation, Libel Tourism and the Speech Act of 2010, 2011.
18. Dragos Cucereanu, Aspects of Regulation Freedom of Expression on the Internet, Intersentia, 2008.
19. Wolfgang Benedek, Matthias C. Kettemann, Freedom of expression and the Internet, Council of Europe.
20. William H. Dutton, Anna Doaptka, Michael Hills, Ginette Law, Victoria Nash, Freedom of Connection. Freedom of Expression. The Changing Legal and Regulatory Ecology Shaping the Internet, UNESCO 2011.

21. Elizabeth Powers, *Freedom of Speech: The History of an Idea*, Bucknell University Press, 2011.
22. Mario Oetheimer, *Freedom of Expression in Europe: Case-law Concerning Article 10 of the European Convention of Human Rights*, Council of Europe, 2007.
23. Michel Verpeaux, *Freedom of Expression: In Constitution and International Case Law*, Council of Europe, 2010.
24. Molly Jones, *The First Amendment: Freedom of Speech, the Press and Religion*, The Rosen Publishing Group, 2011.
25. Renata Uitz, *Freedom of Religion*, Council of Europe, 2007.
26. Randall P. Bezanson, *Art. 10 and Freedom of Speech*, 2009.
27. Paul Kearns, *Freedom of Artistic Expression: Essays on Culture and Legal Censure*, Bloomsbury Publishing 2014.
28. Robert O'Neil, *Academic Freedom in the Wired World: Political Extremism, Corporate Power and the University*, Oxford, 2009.
29. Beata Klimkiewicz, *Media Freedom and Pluralism*, CEU Press, 2010.
30. K.C. O'Rourke, *John Stuart Mill and Freedom of Expression: The Genesis of a Theory*, Routledge, 2003.
31. Mark J. Rochards, *The Politics of Freedom of Expression: The Decisions of the Supreme Court of the United States*, Palgrave Macmillan, 2013.
32. Vincenzo Zeno-Zencovich, *Freedom of Expression: A Critical and Comparative Analysis*, New York, Routledge-Cavendish, 2008.
33. P. Van Dijk, F. Van Hoof, A. Van Rijn and L. Zwaak "Theory and Practice of the European Convention on Human Rights", Antwerpen-Oxford, Intersentia, 2006
34. Kembrew McLeod, *Freedom of Expression: overzealous copyright bozos and other enemies of creativity*, New York, Doubleday, 2005
35. *Freedom of expression and the internet* (Organisation of American States OAS, 2013, Catalina Botero Marino, Special Rapporteur for Freedom of Expression
36. *Freedom of expression, Equality and Human Rights Commission England and Wales*, 2015, ISBN978-1-84206-595-2.
37. Julian Walker, *Canadian Anti-hate Laws and Freedom of Expression*. Publication No. 2010-31-E, 2010, Revised 2013 (Parliamentary Information and Research Service)